

VAN HET LIJF HOUDEN

I.D. de Beaufort*

"Zijn huid had de vale grauweheid van iemand die friet eet voor het ontbijt en voor de lunch en voor het diner en tussendoor. Op de grote verstopte poriën zaten vette zwarte meeëters. Eén ervan was uitgegroeid tot een dikke pukkel die gezien de gele top op uitbarsten leek te staan. Uit zijn oren staken borstelige haren. Zijn wenkbrauwen zouden in elkaar overgelopen zijn als er niet een pokdalig litteken de haargroei precies in het midden tot stilstand had gebracht. Zijn kwabbige wangen trilden als gelatinepudding. Hij had dunne lippen die ternauwernood over de gelige tanden heensloten. Tand die als hij ze bij het spreken ontblootte deden denken aan de grijns van de Duitse herder die Maria ooit gebeten had. Hij droeg een groezelig vest dat ooit beige geweest moest zijn. Zijn buik blubberde over de broekriem heen. Het wachten was op het moment dat de twee strakgespannen knoopjes van zijn overhemd zich zouden bevrijden uit de omknelling van de knoopsgaten. Hij verspreidde een lucht van hangop en roquefort. Maria onderdrukte met moeite de neiging weg te hollen. " Zo begint een onbekende roman.¹

Zorg dat je gezien wordt

*"It is only shallow people who do not
judge by appearances."*

(Oscar Wilde, Dorian Gray)

We kijken, we worden bekeken. We zien, we willen gezien worden. Jaloers, argwanend, nieuwsgierig. We observeren, we beoordelen. In de trein, in de winkel, in de schouwburg, hier. We registreren. We taxeren. We ruiken. We vangen blikken. We werpen blikken. Die zou toch eens aan de lijn moeten doen. Naar de kapper geweest. Oud geworden zeg. Wat een stuk. (Als hij tien jaar jonger was geweest.) Wie is dat ook al alweer? Een prooi. Een concurrent. Een voorbeeld. De wereld is een etalage.

We lijden door ons uiterlijk, we lijden voor ons uiterlijk. We scheren, we smeren, we camoufleren, we retoucheren, we epilieren, we deodoreren, we tatoueren, we spuiten, we plamuren, we vijlen, we houden van ons lijf, we onderhouden ons lijf. We vullen, we verhullen. We poederen, plukken, peelen. We baden (baadden) in ezellenmelk, modder of badedas. We scrubben, schrobben en we tobben. We tobben veel over ons uiterlijk. Wie dat niet gelooft moet de rubriek 'Anybody' in de Viva eens lezen waarin mensen vertellen over de mooie en lelijke kanten van hun lichaam. (De vakliteratuur die men voor dit project dient bij te houden

Wist u dat

Wist u dat 8% van de Nederlanders volgens de criteria van de WHO te dik is? Wist u dat 1 tot 3% van de jonge vrouwen aan boulimia en 0.5 tot 1% aan anorexia lijdt? Wist u dat er in Nederland in 1997 1.87 miljard gulden is uitgegeven aan cosmetica (in af-fabrieksprijzen, reken dus ongeveer het dubbele) (Nederlandse Cosmetica Vereniging, 1997). Dat er in 1997 2 miljard gulden aan kappersbezoek is uitgegeven (ANKO, 1997). Vergelijk met 2.4 miljard in 1998 aan huisartsen. Wist u dat je je kunt laten opereren aan te kleine penissen, dat je pectorale implantaten kunt krijgen teneinde bredere schouders te hebben, dat kinderen met Down syndroom in sommige landen geopereerd worden om hun uiterlijk te

is zonder meer verrassend.)

veranderen? Dat er crèmes bestaan waarmee mensen met een donkere huid een iets lichtere huid krijgen (Bolt, 1999).

Niets nieuws onder de zon

De aandacht voor het uiterlijk en het veranderen en versieren daarvan is van alle tijden en van alle culturen. De 'giraffevrouwen' die hun nek met ringen bekleeden. Het inbinden van meisjesvoetjes in China om kleinere voetjes te krijgen. "Husbands were unanimous in their conviction that the tiny-footed woman made the best bedmate. Even apart from

*** Prof. Dr. Inez D. de Beaufort, medisch ethica. Hoogleraar Gezondheidsethiek Faculteit Geneeskunde en Gezondheidswetenschappen, Erasmus Universitair Medisch Centrum Rotterdam, Postbus 1738, 3000 DR Rotterdam**

¹ De roman is onbekend omdat hij nog geschreven moet worden. Ik denk dat hij 'Maria's vlucht voor de lelijkheid' gaat heten.

Deze rede is uitgesproken op de 86ste Dies Natalis van de Erasmus Universiteit Rotterdam, 8 november 1999 en eerder gepubliceerd door de Erasmus Universiteit Rotterdam, ISBN 9056772430. Geaccepteerd voor publikatie 11 juli 2000

the love-making, if she placed herself against you when you slept, you did not feel a heavy weight, and this was most agreeable. A large-footed woman moving under the bedcovers was less desirable _ she could cause an annoying draught of cold air." (Als u dus last van onverklaarbare tocht heeft `s nachts dan weet u nu eindelijk waar het van komt.) De praktijk werd in 1928 door de Chinese regering verboden (Liggett & Liggett, 1989). Korsetten waarin men zich zó moest insnoeren dat de organen genoodzaakt waren te verhuizen. Strakke spijkerbroeken waarin ook mannen zich hesen, veroorzaken verminderde vruchtbaarheid. Vrouwen smeerden zich in met giftige arsenicumzalf om een blanke teint te krijgen. Echte fatal attraction. Loodzalven werden gebruikt als haarkleurmiddel. Ook de piercing is niet nieuw.

Sinds mensenheugenis maken we onszelf mooi, mooier, mooist. Relatief nieuw is de chirurgische tak van het mooimaken. Hoewel reeds in India rond het jaar 1000 chirurgische technieken werden toegepast om mensen die hun neus waren kwijtgeraakt wegens overspel weer een neus te geven. (Haiken, 1997)

Waarom ethiek en uiterlijk?

Ethiek en uiterlijk is een fascinerend terrein dat ons confronteert met allerlei spannende vragen op het gebied van de ethiek en de medische ethiek. En ook op het gebied van de sociologie, de psychologie, de antropologie. Het bevindt zich op een snijvlak van disciplines als ik deze ongelukkige term mag gebruiken. Bovendien is het een relatief nieuw, onontgonnen terrein vol controversen. Het wordt dan ook

Vogue had gestaan in plaats van op de cover van Erasmus Magazine? Heeft u zich dat wel eens afgevraagd? En dan gefilosofeerd over wiens uiterlijk u dan zou willen hebben? Ik weet het, het is 'uit' in de filosofie om te denken over absurde en onmogelijke hypothetische situaties. Maar desalniettemin ben ik van oordeel dat het heel verhelderend (en leuk) kan zijn.

Wat beweegt mensen er bizar of excentriek uit te zien? Zich zo onopvallend mogelijk aan te passen aan de mode-massa, dan wel juist zich daartegen te keren. In hoeverre zijn, vooral vrouwen, het slachtoffer van allerlei esthetische normen die hen worden opgedrongen? Waarom getroosten zij zich zoveel meer moeite, brengen zij zoveel meer offers voor hun uiterlijk dan mannen? Wat is schoonheid? Waarom roept lelijkheid zowel ontroering en mededogen als afkeer op? Zoals Alice in Wonderland zegt: " `Als het groter was geworden', (...) `zou het een verschrikkelijk lelijk kind zijn geworden, maar als big is hij vrij knap, vind ik.' En ze begon te denken aan andere kinderen die ze kende, die als biggen heel geslaagd zouden zijn" (Carroll, 1989).

Vanwaar de eeuwenoude fascinatie met freaks, met wat afwijkt van het normale? Het is natuurlijk voor niet-dokters niet ethisch correct om daar belangstelling voor te hebben, maar toch willen we het eigenlijk wel zien. Het schokt; het is eng; het stelt gerust: omdat het troost biedt: zo erg is het in mijn geval niet? Ik ben goddank opvallend gewoon. Wat is het verschil tussen lelijk, normaal en mooi? En de normatieve vraag: kun je, mag je, moet je dat met

in de medische ethiek met enig dedain of, als je geluk hebt, scepsis bekeken.

Het onderwerp oogt wellicht op het eerste gezicht oppervlakkig, ja frivol, maar het is een terrein waarachter veel menselijke ellende, onzekerheid, verdriet, schaamte, obsessie en onrechtvaardigheid schuilgaat. Het zal je maar gezegd worden: `heks', `tante Sidonia', `Very pretty if you like horses', `A face only a mother could love', `An individual who was so repulsive I had to have my mirrors insured.' (Miss Piggy) `Monsterlijk'.

Een terrein waar veel geld omgaat. Maar ook vermaak, welzijn, geluk en genot. Het heeft met seks en erotiek te maken. Het confronteert met existentiële vragen en gevoelens. Hoe belangrijk is het hoe ik eruit zie? Als ik er heel anders uit had gezien, was ik dan een andere persoon geweest? Was mijn leven heel anders gelopen als ik op de cover van

medische technieken veranderen?

Ik hoop niet dat ik door deze opsomming de schijn gewekt heb dat ik die vragen allemaal zou gaan beantwoorden. Ik zal slechts een aantal argumenten uit de discussies hierover bespreken.

Het gaat niet om het uiterlijk, het gaat om het innerlijk

Hoe belangrijk is het uiterlijk? Het gaat toch om het innerlijk en niet om het uiterlijk, althans moreel gezien zou dat toch zo moeten zijn. Het uiterlijk heeft moreel toch niet veel om het lijf. Zo krijgen mensen die zich met ethiek en uiterlijk bezighouden en vooral mensen die als hopeloos lelijk of althans onverbeterlijk niet-mooi worden beschouwd soms te horen. Een betrekkelijke troost. Uiterlijk speelt een rol in hoe we mensen beoordelen, zowel in zakelijke contacten als in persoonlijke relaties. Daar is geen ontkomen aan. Men kan willen dat het niet zo is, maar het is zo. De neus van Cleopatra, de schoon

heid van Helena, de raadselachtige aantrekkingskracht van Mona Lisa. Het is altijd al zo geweest. In de woorden van Rümke: "Zo een mens ooit moet afrekenen met zijn noodlot, dan is het met het fatum van zijn gestalte en zijn gelaat. Ik herinner me, dat iemand met weemoed zeide: wanneer ik enkele centimeters langer was geweest zou mijn hele levensloop anders zijn geworden" (Rümke, 1950).

Misschien is het nu nog sterker door de medialise-ring van het uiterlijk en, zoals Hilhorst heeft betoogd vanwege de anonimiteit van onze samenleving, vanwege het feit dat je mensen niet meer onmiddellijk in een sociale groep kunt plaatsen omdat je ze niet meer kent. Je moet je daarom ook als individu sterker profileren en daar gebruik je je uiterlijk voor (Hilhorst, 1999).

Dat we ook op uiterlijk beoordelen, en dat ook altijd hebben gedaan, is de constatering van een feit. Het bewijst uiteraard niet dat het goed is dat we het doen.

Innerlijk en uiterlijk hangen samen

Wie verdedigt dat we mensen niet op hun uiterlijk zouden **mogen** beoordelen, maar alleen op hun innerlijk, ziet over het hoofd dat hoe iemand er uitziet ook van alles zegt over zijn persoonlijkheid, noem het uitstraling. En je wordt wie je bent mede onder invloed van je fysieke eigenschappen. De combinatie van fysieke kenmerken, van bewegingen, van kleding, van verzorgd zijn, van gedrag, charme _ uitstraling- maakt dat uiterlijk meer is dan het lichaam, dan de buitenkant alleen en dus ruimer dan 'plaatjes schoonheid'. Uiterlijk en

lijf te houden. Het verschilt niet wezenlijk van aardig, gezellig, intelligent, sportief of wat dan ook te willen zijn en gevonden te willen worden. Het gaat daarbij niet per se om schoonheid, maar om **authenticiteit**, om echtheid, het laten zien van je persoon in je uiterlijk. Ons uiterlijk is een statement : 'Kijk ik ben een verstrooide professor met een morsig tweedjasje, ik geef daar niet om.' Daarom hebben we ook meer categorieën dan mooi en lelijk om het uiterlijk te beschrijven: interessant, elegant, sexy, imposant, saai, moederlijk. Als het goed is _ en dat is het niet altijd, daar kom ik op terug _ dan klopt het uiterlijk met het innerlijk, is er harmonie tussen wezen en verschijning.

Dat heeft niets te maken met het idee dat wie mooi goed is, of lelijk slecht. (In kinderboeken heerst vaak nog deze overzichtelijkheid: 'the good' zijn 'beautiful' en 'the bad ugly'. Maar zo zit de wereld niet in elkaar. Het zou wel erg onrechtvaardig zijn trouwens.)

Het idee, echter, dat uiterlijk er moreel niet toe doet, of niet toe mag doen, lijkt me naïef en doet tekort aan het verband tussen uiterlijk en innerlijk. Hoe zeer het ook ingebakken zit in onze cultuur, en de romantische boodschap is van het sprookje Belle en het Beest En eerlijk is eerlijk: Belle wordt wel beloond voor haar deugdzaamheid met de metamorfose van het beest in de mooie prins. Dat is mooi meegenomen. Men kan er doorgaans niet op rekenen. Ook cosmetische chirurgie vermag dat niet.

"Oh my dear Beast, you must not die," cried Beauty, "but live to

innerlijk hangen samen. Er is een wisselwerking. Iemand die heel gelukkig is ziet er vaak ook stralender uit. Er is geen vrouw die niet een keer haar leven een nieuwe fase in haar bestaan heeft gemarkeerd met een nieuw kapsel. En in die zin `verraadt' het van alles over iemands persoon: is hij zwoel, verzorgd, excentriek, origineel. Het uiterlijk heeft met onze identiteit en individualiteit te maken. Het is een van de manieren waarop we laten zien wie we zijn.

Het beste uit onszelf?

*"Beauty is truth, truth beauty, - that
is all*

*ye know on earth, and all ye need to
know."*

(Keats)

We streven ernaar het beste uit onszelf te halen, te laten zien wat er mooi en goed of karakteristiek aan ons is en daarmee indruk te maken op anderen, hen te behagen of juist af te schrikken en van het

marry me; for now I give you my hand and swear that I will be yours alone. I thought that it was only friendship that I felt for you, but the grief I felt when I thought you were dead made me see that I cannot live without you." No sooner had Beauty said these words than the whole castle lit up; with fireworks and music. But Beauty paid little attention to them, she turned her eyes back to her Beast, for whose health she trembled, and to her amazement, the Beast had disappeared and she saw a Prince more beautiful than Love himself, lying at her feet. The Prince began to thank her for breaking the spell under which he had laid for so many years. And though he deserved all her attentions, she could not help herself from interrupting him to ask where her poor Beast was. "You see him at your feet," replied the Prince, " a wicked fairy had cast a spell on me that I had to remain disguised as a simple beast until a beautiful girl consented to marry me. No one in the world but you had virtue enough to see what goodness there was in me, and though I offer you my crown I cannot

repay the debt I owe you. (...)

"Beauty," said the fairy, "come and receive the reward for the choice you have made; you have preferred virtue to beauty and wit, and you now deserve to find all these qualities in the one you love. You will become a great queen; may your throne not destroy your virtue." (Leprince de Beaumont, 1997).

Uiterlijk is niet alles

Kortom uiterlijk speelt een rol, maar is zeker niet alles. De meesten van ons hebben, net als Belle, liever een aardige partner die er niet uitziet als Antonio Banderas, dan een Adonis met een snertkarakter. Zo verstandig zijn we wel. (Vrouwen tenminste; over sommige mannen heb ik soms mijn twijfels). Niet alles, maar ook niet zo onbelangrijk als men ons soms wil doen geloven. Maar wat betekent dat dan?

Onappetijtelijk is moreel verkeerd?

Moet je dan iets aan de uiterlijk doen? Is dat bij wijze van spreken een morele plicht? En hoe ver gaat die plicht dan? Ik durf wel te verdedigen _ zij het met enige schroom - dat die plicht er is, zij het dat het een minimale plicht is. Stel, hypothetisch natuurlijk, dat u naast iemand zit die een vreselijke zweetlucht verspreidt, wanneer hij even beweegt vele vlokjes roos op uw kleding doet belanden, en ook nog een snotterbel aan zijn neus heeft bungelen. Zo'n groene. Kortom: een origineel onbespoten medemens. U zult dan hoogstwaarschijnlijk proberen zover mogelijk van hem af te schuiven om zich daaraan te onttrekken. U wilt daarmee niet geconfronteerd worden. Het is een inbreuk op uw

is het ook stuitend als onze reukzin door anderen gekwetst wordt. De een ruikt uit zijn mond, anderen hebben weer veel pommade opgesmeerd. De kleren ruiken naar knoflook, naar sigarenrestjes of zelfs tabakspuimen of men ruikt naar jenever enz. Ook stinkneus, stinkoor, zweet van voeten en schouderholten van onzindelijke mensen zijn zeer hinderlijk. Grote plaatselijke zindelijkheid, bijv. dikwijls uitspoelen van mond, oor en neus met zuiver water, het laatste door opsnuiven. Dikwijls wassen der voeten en okselholten. Dagelijkse baden en afwassing moeten dringend worden aanbevolen. Zeer onsmakelijk is als uit de neusgaten haren naar buiten woekeren, vooral als er droog neusslijm aan kleeft.

Ook kan men door onaangename gesprekken, door snuffelen, snuiven, roggelen, spuwen, smakken bij het eten, luid slurpen bij het drinken anderen onaangenaam worden. Verder zijn scheelzien, krop, wratten of vergroeiingen in het gezicht of op de handen, behaarde plaatsen, die zonder haren moesten blijven, vooral bij vrouwen, ook pokken en zomersproeten voor vele bezitters hinderlijk" (Winternitz in: de Vries, 1976).

Hoe dan ook, het is de onappetijtelijke onverzorgdheid en de opdringerige inbreuk op onze zintuigen die daarvan het gevolg is die ons irriteert. Het moet dan wel bij velen irritatie, gene e.d. oproepen, anders zou je overgeleverd zijn aan de idiosyncratische gevoelens van de enkeling, zoals Feinberg betoogt (Feinberg, 1988). Het irriteert ook omdat het niet nodig is. En daarin

privacy. Niet omdat hij lelijk is - het zou Robert Redford of Leonardo di Caprio kunnen zijn, maar omdat u het onaangenaam, een affront, vindt.

Een catalogus van dr. Winternitz uit grootvader's tijd: "Er zijn vele mensen, die anderen onaangenaam worden doordat ze iets afschuwwekkends, afstotends over zich hebben; velen van hen weten dat zelf niet eens, anderen weer kunnen het niet vermijden daar de dikwijls jarenlange aanwenning deze slechte gewoonten bijna onwillekeurig steeds meer doet opkomen. (...) De slechte gewoonten kunnen zijn: slechte houding van het lichaam bij het lopen; gezichtsverwringen bij het spreken, uitbundig lachen enz., opbruisen en strijdziek zijn bij politiek, kaart- en andere gezelschapsspelen; iemand met speeksel besprenkelen bij het spreken. Vooral

verschilt een dergelijke ergernis van het gevoel dat iemand oproept die lelijk is. Die roept eerder deernis op dan ergernis. Maar heeft dat met moraal te maken of zijn het gewone fatsoensnormen of normen van welvoeglijkheid? Ook die normen hebben met moraal te maken, met anderen niet tot last zijn, rekening houden met anderen. Maar het is meer. Het gaat om idealen over human excellence (Elliott, 1998), over respect voor jezelf en voor anderen. Waarom laat iemand zich zo gaan? Waarom dringt het niet door dat anderen zich ergeren? Of waarom weet hij dat wel, maar interesseert het hem niet? Als u een dergelijke plicht een merkwaardige of dubieuze vindt: stelt u zich voor dat een geliefd persoon in omstandigheden verkeert waarin hij niet meer voor zichzelf kan zorgen en zijn uiterlijk verwaarloosd wordt. Dat zou u waarschijnlijk vreselijk vinden. Het heeft te maken met waardigheid, met decorum.

Anders gezegd: het is niet moreel neutraal. Het is meer dan louter ijdelheid, puur narcisme, imago, buitenkant.

Onnatuurlijk?

Je uiterlijk veranderen is onnatuurlijk, zeggen sommigen. En onnatuurlijk is niet goed. Wat bedoelt men daar precies mee?

Het kan kritiek zijn op het **middel** waarmee men het uiterlijk wil veranderen, dan wel wel op het **resultaat** dat men daarmee wil bereiken. Soms vindt men zowel middel als doel/resultaat onnatuurlijk.

Laat de natuur haar gang gaan

Mannen worden vaak kaal wanneer zij ouder worden. Omdat het de meeste mannen treft noemen we dat een natuurlijk proces. Stel nu dat zij een haartransplantatie ondergaan, dan is dat volgens sommigen een onnatuurlijk ingrijpen in een normaal natuurlijk proces. Als oudere vrouwen hun rimpels willen laten verdwijnen door een facelift dan is dat eveneens een onnatuurlijk ingrijpen in een normaal proces. Wordt daarentegen een jonge vrouw kaal of rimpelig dan luidt het oordeel heel anders, immers in dat geval is het geen natuurlijk proces. De boodschap is: je mag alleen veranderen of ingrijpen als de natuur een steekje laat vallen.

Dit argument roept verschillende vragen op. Waarom zou je je moeten neerleggen bij een natuurlijk proces? Antwoord: Omdat het een natuurlijk proces is en dus goed of althans ergens goed voor. De normen liggen besloten in de natuur en daar moet je je aan houden.

Dat kan allemaal wel zo wezen, maar moet je je daaraan houden als je het kunt veranderen? Als iemand

is symptomatisch voor de moderne mens die niet meer bereid is om te aanvaarden wat hem, bijvoorbeeld gezien zijn leeftijd, overkomt. En het is niet goed dat hij dat niet kan of wil aanvaarden. Er zit, anders gezegd, een ideaal achter: verstandige of moreel deugdzame mensen aanvaarden het wel. Die accepteren hun natuurlijke kaalheid, rimpels, kippennek, kraaienpootjes, hangarmen, sinaasappelhuiden, spataderen, blubberbenen en zwembanden. Zij beseffen dat het er bij hoort, dat het een onvermijdelijke fase in hun leven is. Er is dus moreel iets met je aan je hand als je dat niet accepteert. Het is moreel verdacht. Dat wil niet zeggen dat je geen bril of heupprothese zou mogen hebben ook al wordt bijna iedereen slechtziend en krakemikkig in de gewrichten. Immers het herstel van een natuurlijke functie met kunst- en hulpmiddelen is wel geoorloofd. (De functie van de huid blijft echter intact al is het een sinaasappelhuid) Ik heb mijn twijfels over dit argument. Het hangt af van de definitie van de functie of functies. Die kun je ruimer of beperkter maken. Als je de huid ook een erotische functie toedicht, kan een sinaasappelhuid anders beoordeeld worden.

Aanvaarden kan een teken van wijsheid zijn, maar evenzeer van gemakzucht of desinteresse, luiheid of lafheid. Ik zie niet in waarom wij bijna automatisch zouden moeten aanvaarden wat ons overkomt, zelfs als dat velen van ons overkomt. Sterker nog, ik maak me zorgen _ en dat geldt niet alleen ethiek en uiterlijk maar in veel algemenere zin de gezondheidszorg - over de Acceptatie Imperatief ('Gij zult aanvaarden') die de Technologische

kaalheid of rimpels nu vreselijk vindt? Wat is er dan tegen om er wat aan te doen? Of althans dat te proberen? Herkennen wij niet allemaal een beetje het gevoel van Dorian Gray als hij verzucht bij het aanschouwen van het net van hem gemaakte schilderij: "And now, as he stood gazing at his own loveliness, the full reality of the description flashed across him. Yes, there would be a day when his face would be wrinkled and wizen, his eyes dim and colourless, the grace of his figure broken and deformed. The scarlet would pass away from his lips, and the gold steal from his hair. The life that was to make his soul would mar his body. He would become dreadful, hideous, and uncouth"(Wilde, 1992).

Aanvaarden is moreel beter

"Spiegels herkennen nooit iemand."

(Hans Faverey)

Je uiterlijk willen veranderen,
zeggen sommigen,

Imperatief, die overigens ook niet deugt, daar niet van, lijkt op te volgen. Als je nu een natuurlijke ontwikkeling kunt en wilt veranderen waarom zou dat dan niet mogen? Waarom zouden wij ons door de natuur moeten laten voorschrijven dat wij onze grijze haren of rimpels of kaalheid moeten accepteren. Is het intrinsiek goed, het verval?

Selectief gebruik van het argument

Het argument van de natuur wordt ook nogal eens selectief gebruikt. Klassiek voorbeeld is de opwinding over het postmenopauzale moederschap _ met de menopauze geeft de natuur haar grens aan: geen kinderen meer krijgen _ zonder een even grote opwinding over mannen die tot op hoge leeftijd kinderen kunnen verwekken. (Desnoods met Viagra. Is dat nu natuurlijk of onnatuurlijk? Ik zou het niet weten).

Welke natuurlijke functies mag je wel en welke

niet herstellen, enzovoorts, enzovoorts. Het lijkt er soms op dat men een bepaalde ontwikkeling, behandeling, sowieso afkeurt en dan het populaire argument van de natuur (gegarandeerd succes) erbij haalt om de afkeuring meer kracht bij te zetten, want onnatuurlijk dat is natuurlijk niet best, zonder dat precies duidelijk is waarom een ontwikkeling of behandeling onnatuurlijk is. Zo schrijft dr. Hericourt in 1900, om een voorbeeld te geven, over vrouwen die fietsen, tennissen of roeien: "Sommige mannen voelen zich blijkbaar aangetrokken tot die vreemde wezens die hun geslacht verloochenen door zich te wijden aan een oefening van spieren die strikt tot de mannelijke activiteit behoort. Dat zijn immorele vertoningen _ in de letterlijke zin van het woord _ die geen rekening houden met de conventies, want het zijn tegennatuurlijke vertoningen, die overigens niet mogelijk zijn zonder dat er sprake is van een zekere psychische perversiteit bij degenen die ervan genieten. Meisjes dienen daarom niet te vergeten dat ze niets te winnen hebben, maar veel te verliezen bij spelen die haar toekomstige rol als vrouw kunnen schaden; en ook de vrouw dient ervan overtuigd te zijn dat haar onoverwinnelijk en duurzame kracht berust in haar aantrekkingskracht als echtgenote en moeder, en nergens anders." (Perrot, 1987).

Ik bedoel maar, het argument van de natuur komt altijd goed van pas. Gelukkig delen we zijn mening niet meer. Als je bedenkt wat er allemaal in de loop der geschiedenis (zelfs de recente geschiedenis) `onnatuurlijk' is genoemd (bijvoorbeeld: homoseksualiteit, masturbatie) dan lijkt dat een goede reden het

daagse keuzen met betrekking tot onze gezondheid en ons uiterlijk - en hoewel de mogelijkheid niet te kiezen mensen soms in wezen ontnomen wordt - lijkt me toch dat mensen over zulke kwesties voor zichzelf moeten beslissen. Immers het blijft een paternalistisch idee dat je mensen minder keuzen moet geven omdat dat beter voor hen is. De vraag is dan altijd wie er mag beslissen wat er dan wel of niet aangeboden wordt. Wie weet dat dan wel? Meestal de voorstanders van het Nieuwe Paternalisme. Vinden zij. Vind ik niet. Reden voor argwaan.

Kiezen is een illusie

Er kan, ten tweede, het idee achter zitten dat het de illusie in stand houdt dat je veel te kiezen hebt, dat je lichaam maakbaar en kneedbaar is als klei. Wat leidt tot obsessie en desillusie. Hoe graag ik dat ook zo willen, ik ben niet om te opereren tot Catherine Deneuve en zelfs al niet meer tot mezelf in mijn jonge jaren. Maar dat **totale** maakbaarheid een illusie is, betekent niet dat er helemaal geen veranderingen mogelijk zijn. Er is gedeeltelijke maakbaarheid, soms uitstel van de tekenen van verval. Kortom: niet alles kan, niet alles is maakbaar, we kunnen onszelf niet opnieuw `designen' maar sommige veranderingen kunnen we wel degelijk kiezen.

De grens tussen natuurlijk en onnatuurlijk

Een bekend thema is ook: waar leg je de grens tussen natuurlijk en onnatuurlijk? (Tussen een pruik en een haartransplantatie?) En verschuift die grens niet? Vrouwen in Albanie die een verschrikkelijk

argument met enig wantrouwen tegemoet te treden.

Van aanvaarden word je gelukkiger

(Of althans van niet-aanvaarden ongelukkiger)

Een andere versie van het argument beroept zich niet op een moreel ideaal (het aanvaarden is goed) maar stelt dat mensen niet gelukkiger worden als zij niet (kunnen) accepteren wat hen natuurlijk overkomt. Ten eerste omdat zij dan te veel moeten kiezen. Daardoor hebben ze het zwaar, staan ze onder druk, worden er alsmaar beslissingen van hen gevergd.. Vroeger had je geen liposuctie, geen facelifts. Ah, de gouden tijden van voor de Diorisering en deodorantisering van het lichaam. Vol wilde frisheid van limoenen! Vol gelukzalige aanvaarding! Ik waag dat te betwijfelen.

Zonder te ontkennen dat het leven er niet altijd makkelijker op wordt met de ingewikkelde heden

zwaar bestaan hebben zien er soms op hun veertigste uit als zestigjarige Nederlandse vrouwen, die een gezonder en minder zwaar leven, betere voedingstoestand etc. hebben. Wat is nu natuurlijk? De Albanese veroudering of de onze? Kortom: voorstanders van het natuurlijk-argument doen het wel eens voorkomen alsof de grens natuurlijk-onnatuurlijk duidelijk is. Maar is dat wel zo? Trouwens, ook al was de grens tussen natuurlijke en onnatuurlijke kaalheid haarscherp, dan nog overtuigt het argument mij geenszins.

Het middel is onnatuurlijk

Dan is er soms kritiek op de onnatuurlijkheid van een middel. Hangt dat af van de ingrijpendheid van de behandeling? Hoe ingrijpender hoe onnatuurlijker? En betekent dat dat niet het willen tegenhou

den als zodanig als onnatuurlijk wordt gekwalificeerd, maar bepaalde methoden of ingrepen waarmee men iets wil tegenhouden?

Als je rimpels met een eenvoudig dagelijks aan te brengen zalfje, de crème de la crème, zou kunnen tegenhouden, is dat dan van een andere orde dan ze wegwerken met een facelift? Grijs haren verven in de oorspronkelijke kleur is niet erg, maar haartransplantaties of groene haren zijn onnatuurlijk?

(Haarkleuren is 'in' zo lezen we in het Jaarverslag van de Nederlandse Cosmetics Vereniging 1997, "De ontwikkeling van de zogenaamde verzorgende producten, blijft al enige tijd achter onder de invloed van marktverzadiging. De groei is al geruime tijd sterk in haarkleurproducten, met name in de permanente kleuringen. Kwaliteit op het gebied van de verzorgende aspecten, alsook de speelsheid van kleur en het gebruiksgemak, zijn grote voordelen voor de consument.")

Is het dan nog echt het 'natuurlijk argument' of is het gewoon het argument dat sommige ingrepen te risicovol zijn in verhouding tot het beoogde doel, dat je aan een operatie onderwerpen om je rimpels weg te werken gewoon niet voldoende de moeite waard is. Rechtvaardigt het doel het middel is een belangrijke vraag. Maar je hoeft die vraag niet in termen van natuurlijk of onnatuurlijk te formuleren.

Onnatuurlijk als esthetisch oordeel

Het oordeel 'onnatuurlijk' kan tenslotte ook een esthetisch en niet, althans niet in eerste instantie, een moreel oordeel zijn: het resultaat is

mogen kiezen. Maar is dat niet te gemakkelijk gezegd, dat mensen zelf mogen kiezen. Kunnen we wel autonoom beslissen of denken we dat we autonoom beslissen maar doen we in wezen niets anders dan de normen van anderen, Calvin Klein, Vogue, of andere glossy goeroes en oppergoden van het imago slaafs volgen? Dat is het volgende thema.

Wie kiest er eigenlijk?

Het mode-ideaal van Twiggy leidde naar het grote hongeren om slank te zijn. De reclamemakers, de producenten van gels, geleien, de media, de sterren, verkopen allerlei idealen die we gewillig of zelfs slaafs navolgen. We laten ons opjuttten om ons op te tutten. We zijn armzalige naäpers. Of naïeve sukkels, goedgebouwde ijdelheden: we laten ons kwakzalven, wonderen en illusies verkopen. We zullen bedrogen uitkomen.

Inderdaad: zelden ziet men een hele dikke dame met drie wratten op de kin waaruit parmantig drie dikke zwarte haren oprijzen, met een klapperend gebit, een voedselproduct, een auto of shampoo aanprijzen.

Aantrekkelijke, zo niet 'perfecte mensen', of althans mensen met een 'perfect uiterlijk', houden ons voor wat wij moeten kopen met de versluierde belofte dat wij dan een beetje worden als zij. (En als dat jammerlijk mislukt dan beschikken we als troost tenminste ook over zo'n mooie auto) Is dat niet een keurslijf, van fluweel maar even benauwend als een harnas, dat niets te maken heeft met autonomie? Immers je kunt eigenlijk niets anders kiezen dan er ook zo uit te willen zien. De idealen wisselen

onnatuurlijk en daarom niet mooi. De vergrootte borsten blijven raar overeind staan als een vrouw ligt. Het gezicht is strak maar de rest van het lichaam craquelé. De opgespoten lippen staan op pruilen. Het wordt kitsch, namaak, gemaakt. Of niet passend bij iemands karakter of iemands leeftijd. Er is iets treurigs, iets desolaats in mensen die er zeer jong uit willen blijven zien maar het duidelijk niet zijn. Dit veronderstelt een esthetisch ideaal waarin natuurlijk mooi is en onnatuurlijk lelijk. Een esthetisch ideaal dat men uiteraard niet hoeft te delen. Vaak wordt de esthetische afkeer vertaald in morele termen. Als je denkt aan de 'excellence' kant van uiterlijk dan is dat ook logisch. ("Dat mag je niet met jezelf doen." "Dat is zonde.") In die zin hangen esthetische en morele argumenten samen.

Kortom, ik ben van mening dat we ons niet per definitie hoeven neer te leggen bij het natuurlijk verloop. Maar dat we _ als we kunnen kiezen _ ook

maar de drang die er van uit gaat blijft hetzelfde. We willen erbij horen, we zijn copie-mensen, we spiegelen ons aan onze idolen, we reproduceren onze 'ikonen'.

Wie van u kinderen heeft die merkkleding wensen, kent het verschijnsel en het daarop volgende debat: 'maar die andere spijkerbroek zit toch ook prima.' 'Ja, maar dat is geen XX en iedereen heeft een XX.' 'Wat doet het er toe dat iedereen een XX heeft', 'Het is stom als je de enige zonder XX bent' enzovoorts.

Men kan niet ontkennen dat we tot veel bereid zijn. Wie nu foto's van zichzelf bekijkt uit de zestiger jaren zal vast denken: wat liepen we er toen toch belachelijk bij. (Wie dat niet denkt zou eventueel een bezoek aan de oogarts of de psychiater _ in deze volgorde - kunnen overwegen). En dat geldt ook voor de jongeren van nu: Over tien jaar zijn de piercings, de plateauzolen, de drie lagen t-shirts en

truien, de gegelde haren, zelfs de jaren negentig versie van bon chic bon genre weer uit. Ze werken hooguit op hun weemoed of lachlust.

De invloed is groot en onze bereidheid ook. De behoefte met een kudde mee te lopen is kennelijk menselijk. Laermans spreekt zelfs van de moderne mannequin-mens die zich van de ene lifestyle naar de andere spoedt. (Laermans, 1997) Het wordt ons met andere woorden allemaal aangepreut en opgedrongen. Bordo spreekt van de solidariteit met onze cultuur van beelden die veroordeelt tot een leven op de culturele tredmolen. (Bordo, 1998) Fel trekt Wolf van leer: "If the beauty myth is not based on evolution, sex, gender, aesthetics, or God, on what is it based? It claims to be about intimacy and sex and life, a celebration of women. It is actually composed of emotional distance, politics, finance, and sexual repression. The beauty myth is not about women at all. It is about men's institutions and institutional power." "The real issue has nothing to do with whether women wear make-up or don't, gain weight or lose it, have surgery or shun it, dress up or down, make our clothing and faces and bodies into works of art or ignore adornment altogether. *The real problem is our lack of choice.*" (Wolf, 1997) Niks autonomie dus.

We zijn ontvankelijk voor kritiek. Eerst voelde je je prima, tot iemand zei dat je _ een voorbeeld van Bordo _ een 'gummy smile' had en dat je daar wat aan kunt laten doen. Kosmetisch chirurgen kunnen de trends duidelijk aangeven: soms is er veel vraag naar borstvergroting, dan weer naar het opspuiten der

Onschuldige modes, seksistische en racistische normen

'Beauty is but a vain and doubtful good;

A shining that fadeth suddenly;

A flower that dies when first it `gins to bud,

A brittle glass that's broken presently.'

(Shakespeare)

Is een modebeeld onschuldig, want toevallig? De ene keer korte rokken, dan weer lange? Gekrulde of steile haren? Weelderige of bescheiden decolletés? Afhankelijk van de dan vigerende normen. Of is het minder onschuldig? Little heeft betoogd dat sommige uiterlijk-idealen inherent niet deugen omdat ze sexistisch of racistisch zijn (Little, 1996).

Racistische normen

Waarom voelen we ons ongemakkelijk bij de cosmetische operaties van Michael Jackson en bij de crèmes die een donkere huid lichter maken? (Zie Bolt, 1999) Omdat zij uiting geven aan de wens er minder zwart uit te zien, een wens die een geschiedenis meetorst van discriminatie op huidskleur. Denk ook aan de operaties die oosterse vrouwen ondergingen om meer westerse ogen te krijgen. In de woorden van Haiken: "From the early twentieth century on, the reigning cultural norms of beauty have been understood to demand an absence of what surgeons call racial or ethnic stigmata" (Haiken, 1997). Dergelijke normen deugen niet.

lippen.

Allemaal modes waar mensen aan kunnen verdienen, dus het is in hun belang om ons onzeker te maken. Je moet sterk en standvastig zijn om dan te zeggen: 'so what. Ik doe niet mee.' En in een samenleving die sterk op uiterlijk beoordeelt is de drang om mee te doen aan het 'keeping up appearances' des te sterker.

Hoe dit te beoordelen? Die druk bestaat. Als Pamela Anderson uit Baywatch haar borsten laten vergroten - je vraagt je toch af waarom er nooit iemand verdrinkt bij Baywatch als ze alsmaar naar borsten kijken in plaats van naar de zwemmende, pardon surfende, badgasten - dan krijgt dat navolging. Als zij ze vervolgens weer laat verkleinen, idem.

Twee vragen. Ten eerste naar de rechtvaardiging van het beeld of het ideaal. De tweede naar de dwingendheid ervan.

Seksistische normen

"De mode houdt slechts rekening met de uiterlijke verschijning, ze wil alleen het schoonheidsgevoel, de behoefte aan afwisseling voldoen, en daar ze een echt kind van haar tijd is en zijn moet is haar streven in een wilde jacht naar iets nieuws, iets dat frappeert, excentrisch is en dwepend, ontaard. De vrouw is een speelbal in haar hand geworden; aan de vrouw laat de mode haar dolste invallen uit, van haar verlangt ze de tegenstrijdigste dwaasheden als het dragen van een sleep, een hoepelrok en dergelijke.

Ja, de mode vraagt niet eens naar de natuurlijke gestalte der vrouw maar vormt uit haar steeds nieuwe figuren, dan overmatig breed, dan beklagenswaardig smal; ze weet door aanwending van staalveren, stofophoping en voering de indruk te wekken alsof de vrouwelijke gestalte aan een voortdurende metamorphose onderhevig is; van haar

mogen we geen reformatie tot het praktische, vernuftige en met de tijd overeenkomstige verwachten." Alweer professor Winternitz uit grootvaders tijd. (De Vries, 1976).

Vrouwen worden meer gedefinieerd door hun uiterlijk, de normen lijken moeilijker gehaald te kunnen worden dan in het geval van mannen en vrouwen die er niet aan mee willen doen, die moeten daarvoor een hoge prijs betalen. (Little, 1996)

Dat stelt ook Morgan die een interessante vergelijking trekt tussen vruchtbaarheidsbehandelingen en cosmetische chirurgie "As more and more experts and technicians administer to and transform women's bodies in terms of appearance and child-bearing, we need to ask whether Robobeauty and Robofertility do represent a genuine advance for women or whether new forms of oppression are entering our lives." Zij onderscheidt drie paradoxen van keuze: de keuze van conformiteit, de keuze voor afhankelijkheid in de naam van autonomie, gedwongen vrijwilligheid en de technologische imperatief. "Many women are under enormous pressure to be beautiful and now to achieve perfection through the use of cosmetic biotechnologies ... here again, we can see a Technological Imperative take hold through this normalization. Increasingly, women who refuse to submit to the knives and the needles, to the anaesthetics and the bandages are seen as deviant in one way or another. Women who refuse to use these technologies are already becoming stigmatized as 'unliberated', as 'not caring about their appearance', (...)

gebruik ervan tot inflatie leidt, hoe kleiner de zones van de schaamte en het verlangen worden, des te groter worden die van het toezicht op de gezondheid, van de anatomische controle, de hygienische waakzaamheid en de cosmetische surveillance." (Perrot, 1987).

Ook idealiseren de beelden het mooi-zijn. Maar wie mooi is ontmoet jaloezie en vooroordelen, bijvoorbeeld dat welgevormde gedachten en welgevormde benen niet samen gaan. Eens een hoezepoes, altijd een hoezepoes. Je staat onder druk je schoonheid te behouden, want wie ben je zonder? Je bent bang dat je verlelijkt en je natuurlijk bewust van de broosheid en de vergankelijkheid van je schoonheid, die over het algemeen minder lang meegaat dan een goed stel hersens of een onverwoestbaar goed humeur. Het is lastig balanceren op de catwalk.

Een paar kanttekeningen bij deze altijd meeslepende en vaak sterke argumenten.

Ten eerste: onderschat men daarmee vrouwen niet? Worden ze niet op een onrechtvaardige wijze afgeschilderd? Immers zij hebben kennelijk klakkeloos de ene afhankelijkheid voor de andere ingeruild, de argeloze engeltjes, de behaagzieke sukkeltjes, de verleidelijke gansjes, de opgedirkte tutholaatjes.

Ten tweede: hebben individuele vrouwen er niet echt baat bij gehad? Heeft het ze niet gelukkiger gemaakt, bevrijd, meer zichzelf kunnen laten zijn? Haiken vindt dat een argument waarmee we voorzichtig moeten zijn. "Cosmetic surgery may empower individual

Not caring about one's appearance as a woman is already taken by patriarchal psychologists, social workers, and psychiatrists as a sign of disturbed gender identity and pathologically low self-esteem" (Morgan, 1996).

Perrot schrijft: "Er goed uitzien is een plicht geworden die vermomd wordt als een recht op een gevoel van welbehagen, en dit laatste impliceert schoonheid, jeugdigheid en gezondheid, waarop men des te meer rekent naarmate de wetenschap, de techniek en de produkten luider verkondigen deze te kunnen verschaffen, in stand houden of teruggeven. Zij zijn des te waardevoller nu het lichaam de plaats van wijlen de ziel heeft ingenomen; ze worden des te meer aanbeden naarmate lelijkheid en lijden minder geduld worden, omdat die elke morele of religieuze rechtvaardiging verloren hebben. De zorg te voorkomen dat het lichaam in ongenade valt en het te onttrekken aan de maatschappelijke bestraffing die daarvan het gevolg is, is tot een nieuwe kwelling uitgegroeid. Hoe meer het naakt gedevalueerd wordt doordat het extensieve

women by curing their inferiority complexes or, in less technical terms, making them feel better about themselves. Overall, however, its history offers a compelling reminder of just how limited has been the range of options that women have perceived to be available to them _ and how provocative that angry and incisive feminist critique of the tangled relationship between consumerculture and sexism and beauty was." (Haiken, 1997) Het idee dat Cher, de zangeres die zich vele malen liet opereren (de koningin van de cosmetische chirurgie in de woorden van Haiken) het grote feministische ideaal zou zijn, bestrijdt zij. Deze visie wordt gedeeld door Liggett en Liggett: "The problem is, what are we trying to express? The real person that we truly are? Or some fantasy figure that we would so much like to be? Or even the figure we think we ought to be? (...) For many though there is a greater tyrant _ the drive to achieve aesthetic perfection. Inspiration may come from the glamorous stars of television or film, or from art and literature. These images can powerfully shape our style, our clothes, our make-up or even our mannerisms

At the same time, they may work against our real strengths and be quite out of character with our true personality." (Liggett en Liggett, 1989).

De genoemde auteurs `vertalen' de hele problematiek in de machtsstijd tussen de seksen, waarbij vrouwen vooral het slachtoffer zijn. Alle schoonheidsidealen voor vrouwen worden eigenlijk seksistisch. Daar zit ongetwijfeld een kern van waarheid in, maar is het het hele verhaal? Veel is toch gewonnen. Veel vrijheid toch bevochten. Om te kunnen kiezen hoe je eruit wilt zien. Stel dat make-up nog steeds werd beschouwd als iets wat een fatsoenlijke vrouw niet draagt, zouden we dan niet op de barricades staan voor ons recht op make-up? Is er met andere woorden niet meer vrijheid dan zij stellen? Stel dat men nog dacht als in 1770, om een voorbeeld te geven: "Women who painted usurped the divine order, as poet John Donne put it, taking `the pencill out of God's hand.' Indeed, some viewed the cosmetic arts as a form of witchcraft. The specter of the `designer women' led the English Parliament in 1770 to pass an act that annulled marriages of those who ensnared husbands through the use of `Scents, paints, cosmetic washes, artificial teeth, false hair, Spanish wool, iron stays, hoops, high-heeled shoes and bolstered hips.' " (Peiss, 1998,) (Hoeveel huwelijken nietig verklaard zijn? De geschiedenis vermeldt het niet. Ach, misschien hadden de mannen het vaak niet eens door).

Ten derde: als het veranderen, bezig zijn met je uiterlijk, misschien wel het spelen met je verschijning, voor velen een manier van zelf-expressie,

was cleanshaven en okselfris nog genoeg. Nu niet meer "Speciaal voor mannen is er inmiddels een volwaardig assortiment verzorgende cosmetics op de markt: cleansers, vochtherstellers, age-defying formula's, eyelifts, total care revitalizers, sharp shooter vitamin complex-serums, scruffing lotions, razor burns, turn-around of u-turn cremes (vraag me niet wat dat is, ik denk dat het voor vrouwen niet bestaat), invigorating body-splashes." (Schoots, 1999). Wist u dat? Zo niet, dan bent u of kennelijk niet het slachtoffer van de mannelijke pendant van de beauty myth en/of u bent zich nog niet bewust van het feit dat vrouwen ook op uiterlijk letten. Misschien komen vrouwelijke maatschappelijk werkers, psychologen en psychiaters u wel vertellen dat dat een teken is van een gestoorde gender identiteit en een pathologisch laag zelfvertrouwen. (vgl Morgan) Zo ja, ervaart u dat als opdringerige normen waar u liever helemaal niet aan zou willen voldoen, of bevalt het u wel?

Dat mannen ook meer cosmetica en meer esthetische chirurgie gaan gebruiken, maakt misschien het seksistische argument minder sterk, maar als we even het lekker-puh gevoel wegslikken, is het voor mannen natuurlijk ook zielig het slachtoffer te zijn van de beauty myth. Nou ja, een beetje zielig.

Kortom: degenen die het seksistische argument aanvoeren hebben gelijk, maar het is maar een kant van een ingewikkelde medaille.

Commerciële dwang

Maar ook idealen die niet racistisch of niet seksistisch zijn (als die

en van streven naar excellence is, dan doe je het ook voor jezelf en niet helemaal voor een ander, laat staan voor een man, laat staan voor alle mannen. Er zit een expressie en een verwenkant in. De suggestie dat het niet echt eigen is, dat we ons dus van alles laten opsmeren en aansmeren, staan daar niet evenzovele authentieke expressies tegenover? We beslissen zelf wel of we willen ontmoeten. Of niet.

Ten vierde: schoonheid is onrechtvaardig verdeeld. Draagt de mogelijkheid van verandering niet bij aan een grotere rechtvaardigheid? Ook voor vrouwen. Daar zou men tegenin kunnen brengen dat het feit dat we de ongelijke verdeling onrechtvaardig noemen al onrechtvaardig is, want veronderstelt dat schoonheid er toe doet. Als het niet belangrijk was, hoefden we ons immers ook niet druk te maken over een onrechtvaardige verdeling ervan.

Ten vijfde: hoewel vrouwen onmiskkenbaar meer, veel meer, op hun uiterlijk beoordeeld worden, zijn ook mannen er steeds meer mee bezig. Voor Valentino

laatste er tenminste zijn) kunnen ons worden opgedrongen. Er staan natuurlijk gigantische financiële belangen op het spel. Hoe veel weerstand kan men bieden? Hoeveel idealen worden er aangeboden? De veelheid beschermt de keuzevrijheid. Niet alleen reclames met een snoezige oma die drop aanbiedt, of een vertederend stout dik jongetje met sproeten, maar werkelijk diverse schoonheidsidealen. Immers het is niet alleen het beeld op zich dat dwingt, maar juist het uniforme ervan. Wat is de prijs als men er niet aan meedoet? Het hangt er uiteraard ook van af hoe gevoelig of kwetsbaar een individu is wat weer samenhangt met karakter, levensfase en omgeving.

Remedie is het versterken van de weerbaarheid. Als dat niet gebeurt kan men zich immers afvragen of niet de gevoelens waarop gespeculeerd wordt de invloed van op zichzelf onschuldige beelden deze toch tot een immorele maken. Immers wordt niet

gespeculeerd op onze onzekerheid, onze angst voor verval, onze ontevredenheid, onze diepe behoefte ergens bij te horen en daaraan een identiteit die we zelf niet (meer) hebben te ontlenen. Is er niet soms sprake van regelrechte exploitatie van dergelijke gevoelens? Door de zekerheid aan andere kenmerken te ontlenen, door sociale vaardigheden te ontwikkelen is daaraan tegenwicht te bieden. Nogmaals, een product of een dienst die past bij jezelf vergroot de mogelijkheden. Een product of een dienst die je aanzet om er uit te zien als heel iemand anders dan je zelf bent, beperkt je mogelijkheden. Het draait uiteindelijk om de authenticiteit.

Geen zaak voor de dokter

Een volgende reeks argumenten heeft te maken met de **rol van de dokter** in het veranderen van het uiterlijk. Dat je je laat opsmukken of verfraaien door de kapper of de schoonheidsspecialiste of turn around the u-turn gebruikt is één ding, maar dokters moeten zich er niet mee bezig houden. Wanneer niet?

Als er geen sprake is van een ziekte of een afwijking: geen doktersbemoedienissen. De achterliggende gedachte is dat het in de gezondheidszorg uitsluitend gaat om ziektes of afwijkingen. Dat betekent uiteraard dat dokters zich er soms wel mee bezig mogen houden, namelijk daar waar er wel sprake is van een ziekte of een afwijking. Dat is heel vaak zonneklaar het geval. Denk aan de vreselijke huidziekten die mensen kunnen krijgen, etc.

Maar niet altijd is de grens tussen

Daarvan zijn ook andere voorbeelden in de zorg, die overigens evenzeer discussie oproepen. Zo wordt vaak verdedigd dat voortplantingstechnologie eigenlijk niet tot het terrein van de geneeskunde behoort. Ik vind dat een dubieuze inkrimping van het terrein van de gezondheidszorg, hoewel het precedent-argument op zichzelf (we doen het al) niet overtuigt, immers misschien doen we het wel ten onrechte in die andere situaties en komen we nu tot het inzicht dat we er daar ook maar beter mee op kunnen houden.

Het lijden van Pamela Anderson

*"I was born ugly! Do you know how
an*

*ugly woman feels? Do you know
what it*

*is to be ugly all your life and feel in
here*

that you are beautiful?"

(Film: For whom the bell tolls)

Dat roept uiteraard de vraag op: wanneer lijdt iemand onder een uiterlijk kenmerk? (zie Wijsbek, 1999). Is het voldoende dat zij zelf zegt dat zij er onder lijdt (stel Pamela Anderson komt wenend over haar te kleine borsten op het spreekuur), of willen we een meer objectieve maatstaf? Wie beslist? Schoonheidscommissies volgens goed poldermodel? Die kennen we. Veel commissie, weinig schoonheid. De subjectieve ervaring is het belangrijkste. Vooral ook omdat mensen die dezelfde uiterlijke kenmerken hebben, bijvoorbeeld kleine borsten of flaporen, daar niet allen evenveel

ziek of niet-ziek, normaal of niet-normaal volslagen helder. Een slimme reclamemaker heeft voor de behandeling van een dergelijke situatie de term 'kosmedisch' bedacht. (Reclame voor Galderma, een totaalpakket tegen acne.) Ook zijn er afwijkingen die geen fysieke pijn veroorzaken of een risico zijn, maar waaronder men desondanks lijdt omdat men het niet mooi vindt.

Als er geen sprake is van een ziekte, maar iemand **lijdt** onder zijn uiterlijk, dan kan dat een argument voor dokters zijn om in te grijpen als en omdat zij de enigen zijn die nu eenmaal beschikken over de methoden om in te grijpen (bijvoorbeeld chirurgie). Dat levert een bepaalde verantwoordelijkheid op. Daar zijn dokters niet altijd blij mee. Het argument speelt (speelde) een rol in de abortusdiscussie en in het euthanasiedebat. Echter het alternatief: anderen de technieken leren en het recht geven zulke (be)handelingen uit te voeren, is ook niet bevredigend.

onder lijden. Sterker nog, sommigen lijden er helemaal niet onder, anderen zijn er heel ongelukkig onder. Davis die een onderzoek deed naar vrouwen die zich lieten opereren stelt: "De vrouwen met wie ik gesproken heb vertelden zonder uitzondering verhalen over verschrikkelijk lijden dat het gevolg was van het feit dat ze hun lichaam anders of abnormaal vonden. Ze deden overtuigend verslag van de schaduw die hun uiterlijk wierp over hoe ze over zichzelf en hun relaties dachten, en van de belemmering die het vormde voor hun geluk en welbevinden in het algemeen. De specifieke omstandigheden die bijdroegen tot hun besluit zich aan een schoonheidsoperatie te onderwerpen verschilden voor elke vrouw, maar de ervaring van lijden liep als een rode draad door hun verhalen" (Davis, 1995).

Dat zou erop kunnen wijzen dat de bereidheid een operatie te ondergaan al wijst op een ernstige situatie waarin sprake is van lijden. Maar het 'Pamela Anderson' probleem is daarmee niet opgelost.

Kortom, ziekte, afwijking, en lijden zijn rechtvaardigingen voor medisch ingrijpen, al is men over de reikwijdte van de begrippen voorlopig nog niet uitgepraat.

Verbeteren?

"Spiegelkje, spiegeltje aan de wand

Wie is de schoonste van het land?"

Maar als er nu geen sprake is van lijden, doch iemand wil bijvoorbeeld een chirurgische ingreep ondergaan om er mooier op te worden (Pamela Anderson komt helemaal niet wenend op het spreekuur, zij meldt zich met een wens) mag de dokter daaraan meewerken? (Let wel: dat is een andere vraag dan of je het collectief zou moeten vergoeden. Het gaat nu om de vraag of je zou moeten verbieden dat dokters zich daarvoor lenen). Volgens sommigen zouden dokters dat niet moeten doen. Geen ziekte, geen afwijking, en ook al geen lijden: blijf van het lijf, arts!

Er zijn twee tegenargumenten. Het eerste is, opnieuw, dat dokters soms de enigen zijn die de veranderingen kunnen bewerkstelligen. We hebben nu eenmaal geen esthetische chirurgijnen met dezelfde opleiding als een chirurg die zich alleen geen dokter noemen. Waar weer het argument van het ten onrechte medicaliseren van het uiterlijk tegenover staat.

Het tweede is: wat is er eigenlijk tegen verbeteren? Wat zijn de bezwaren? Het maakt de wensen oneindig omdat je nergens meer een grens trekt. Het kan immers altijd mooier en beter. Is dat erg? Is het erg omdat we dan nooit gelukkig zijn omdat er altijd nog meer te

de gezondheidszorg niet 'misbruikt' worden om te verbeteren? Ben je niet serieus als je je met het bevorderen van geluk en welzijn bezighoudt? Het lijkt mij goed als mensen zich met het bevorderen van geluk en welzijn bezighouden. Daarmee is niet gezegd dat het verbeteren van het uiterlijk hoog op de prioriteitenlijst van de gezondheidszorg staat. Maar dat betekent ook weer niet dat het volslagen onbelangrijk is. (vgl. Parens, 1998)

Ook hier vind je soms een selectief gebruik van het argument. Als mensen zich bijscholen, aan hun ontwikkeling werken, aan hun karakter bouwen, als sporters zich trainen om de records te verbeteren, enzovoorts niet omdat het allemaal niet deugt, maar omdat het beter kan en het leuk is als het beter kan, dan wordt daar doorgaans geen schande van gesproken. Integendeel: jezelf verbeteren, je kennis opvijzelen, is goed. Waarom dan een negatief oordeel over het verbeteren van je uiterlijk? Waarom is het daar al gauw mooi genoeg?

Aardig is de bevinding van Davis "In Nederland is het moeilijk om zelfs maar te bekennen dat je je toevlucht neemt tot cosmetische chirurgie. Hoe zou een vrouw het dan kunnen rechtvaardigen dat ze al die moeite deed voor zo iets banaals en verachtelijks als schoonheid? In de Verenigde Staten is het voor mensen die een schoonheidsoperatie overwegen misschien gemakkelijker om domweg aan te voeren dat ze er gewoon aantrekkelijker uit willen zien, of zelfs dat ze het recht hebben om er beter uit te zien. Maar in Nederland hoeft iemand die zegt dat ze lijdt omdat ze niet mooi genoeg is, niet te rekenen op al te veel

halen valt? Of althans, wij dat denken? Is het erg omdat we ons dan op verkeerde dingen concentreren? Omdat we, inhalige mensenkinderen, dromen najagen in plaats van tevreden de werkelijkheid te koesteren, dus bron van frustratie en ontevredenheid? Is het altoos onvervulde verlangen niet prachtiger? Een romantisch ideaal, dat wel, en tevredenheid is een deugd, dat wel, en de horizon bereik je nooit, dat niet, maar de drang te verbeteren heeft ook veel kennis, geluk en tevredenheid gebracht. "It seems to me we can never give up longing and wishing while we are thoroughly alive. There are certain things we feel to be beautiful and good, and we must hunger after them." (George Eliot)

Achter het 'dokters moeten beter maken en niet verbeteren' zit het idee dat lijden opheffen goed is, maar dat het niet nodig is, een situatie die niet slecht is beter te maken. Maar wat is nodig? En mag juist

meegevoel. De wens gewoon te zijn is daarentegen acceptabel; gewoon zijn is zelfs een morele plicht." (Davis, 1995)

De reputatie van dokters

Het zou slecht zijn voor de reputatie van dokters als zij zich met dit soort frivole activiteiten bezig houden. Zij hebben toch wel wat belangrijkers te doen. Mensen beter maken en zelfs redden en zo. Het doet afbreuk aan hun imago.

Het is waar dat er veel over wordt gediscussieerd. Het is ook waar dat in de privéklinieken bijvoorbeeld op een hele andere manier met reclame wordt omgegaan dan in de gewone gezondheidszorg. Plastisch chirurgen klagen er ook soms over dat zij bij wijze van spreken geïdentificeerd worden met cosmetische chirurgie en men niet op de hoogte is van zij allemaal verder kunnen en doen: handchirurgie, het uiterlijk veranderen van mensen met ernstige aangeboren afwijkingen, mensen die mutilerende

operaties hebben ondergaan, patiënten met brandwonden behandelen, enzovoorts. Zeer noodzakelijke ingrepen, kortom.

Ik denk dat mensen over het algemeen verstandig genoeg zijn om dat niet door elkaar te halen. Daarvoor is het verschil tussen het opereren van een schizis en het siliconiseren der lippen te groot. Maar voorlichting over wat plastische chirurgie allemaal inhoudt kan natuurlijk geen kwaad.

Wensgeneeskunde

Ik denk ook dat we in de toekomst naar een ander soort dokter zullen toegaan, en dat dit daar een voorproefje, tevens oefenterrein voor de ethiek, van is. Een dokter die ook wensgeneeskunde uitoefent. Wensgeneeskunde heeft met wensen en dus met luxe te maken in tegenstelling tot noden en behoeften. Luxe wordt vaak pejoratief gebruikt. Men doet er denigrerend over. Wat is er moreel eigenlijk tegen luxe? Het eerste argument is, opnieuw, dat het wordt geassocieerd met oppervlakkigheid en simpel consumentisme en dat het leidt tot hebberigheid en ontevredenheid en afleidt van wat 'echt' belangrijk is in het leven. Om het daar mee eens te zijn moet men het eens zijn met het ideaal over wat dan echt belangrijk is in het leven (en kennelijk vrij exclusief belangrijk). Daarover zijn we het niet eens. En worden we het ook niet eens. Gelukkig mag dat in onze samenleving. Dat is ook wel eens anders geweest. Waarom je door anderen laten voorschrijven wat echt belangrijk is?

Het tweede argument is een argument van rechtvaardigheid,

medicijn tegen de treurnis over het menselijk tekort, het verdriet over de vergankelijkheid, de droefheid over de dood. Daar af en toe aan te ontsnappen, vlinder te zijn, vluchten voor de vergetelheid...

Dit voert allemaal veel te ver in dit verband, maar het verbeteren van het uiterlijk in dat perspectief bekijken, zou wel eens een minder oppervlakkig beeld kunnen geven.

De kosten

Wordt met die wensgeneeskunde de gezondheidszorg niet te kostbaar? Dat is op te lossen door mensen er zelf voor te laten betalen. Waar dan weer tegen in gebracht wordt dat dat tot een tweedeling leidt waarin de have's zich schoonsnijderij kunnen veroorloven en de have-nots niet. Overigens is deze beweging al in gang gezet. Zorgelijker is het naar mijn idee als de gewone geneeskundige behandelingen in speciale settings worden aangeboden en voorrangregels gelden voor de betalenden (=de werkenden); de bedrijvenpolissen bijvoorbeeld lijken mij ingewikkelder, wellicht ondermijnender, voor het ideaal van gelijke toegang tot de gezondheidszorg dan privéklinieken voor cosmetische chirurgie. Juist omdat het bij de bedrijvenpolissen om niet-luxe behandelingen gaat.

Zou het tenslotte de gewone geneeskunde ondergraven? Zouden goede dokters verloren gaan voor de gewone geneeskunde vooral vanwege de financiële voordelen van wensgeneeskunde? Ook dat is de vraag: immers de meeste dokters zullen liever ziekten en afwijkingen behandelen, lijkt mij, dan wensen

namelijk dat er voor veel mensen in de wereld de meest simpele preventie voor de meest vreselijke ziekten niet beschikbaar is, terwijl wij in weelde baden. Daar valt niet veel tegen in te brengen.

Dat argument geldt dan ook onze niet-medische luxe: we hebben natuurlijk ook geen CD's, crème fraiche, mooie boeken, ballet, opera, kunst, nodig en met een beetje bloempot kunnen we twee miljard gulden aan kappersbezoek besparen. Maar het genieten van in ieder geval sommige van deze zaken, is dat niet een (esthetische) waarde? En een waarde die meer is dan een eenvoudig hedonistische of materialistische? (Er zijn trouwens voor materialisme en hedonisme ook wel interessante argumenten te bedenken). Is niet het mooimaken, het ontwerpen, het versieren, deel van elke beschaving, elke cultuur? Een filosofie van het genieten of het vieren is oneindig veel subtieler dan een filosofie van simpel consumentisme. Want broodnodig

vervullen.

Snijden in gezond vlees

Een volgend argument heeft vooral betrekking op de cosmetische chirurgie, namelijk dat dokters niet mogen snijden in gezond vlees. Wie vindt dat je je aan flaporen mag laten opereren erkent dat je soms wel in gezond vlees mag snijden. Geen absoluut verbod dus. En zal dus moeten definiëren wanneer het wel of niet mag, en waarom. Dat hangt af van de ernst van het lijden, of de redelijkheid van de wens, en de verhouding tussen risico's en voordelen.

Een interessant probleem is dat van het scarring, het expres aanbrengen van littekens in het gezicht of op de hals _ dat is mode -. Het schijnt dat Sharon Stone het heeft laten doen. (Overigens alweer niks nieuws onder de zon, het aanbrengen van littekens op het gezicht of zelfs het hele lichaam komt voor

bij de Tiv in Nigeria, bij Nubische meisjes in Soedan. En denk ook aan de littekens van het duelleren in Duitsland. [Liggett en Liggett, 1989]) Gaat het niet te ver als dokters daaraan meewerken? Lig daar niet toch een grens zelfs voor de wensgeneeskunde? Een ander ingewikkeld geval is de Franse kunstenaars Orlan die zich bij wijze van kunstuiting regelmatig door plastisch chirurgen laat opereren, sculpturen heet het dan, waarvan videoproducties gemaakt worden. De chirurgen zijn soms in merkwaardige glitterkostuums gehuld. Dressed to kill zullen we maar zeggen. Deze kunst geeft mij een ongemakkelijk gevoel vanwege het feit dat dokters zich daarvoor 'lenen'. Eenzelfde gene bekruipt mij bij een tv programma als Big Brother of het voor reality tv filmen van gewonde of zieke mensen. Het ontluisterende ervan is dat de betroffenen het zelf niet ontluisterend vinden (als ze toestemming hebben kunnen geven). We horen dat niet te zien en niet te willen zien. Misschien ben ik nog niet toe aan de avant-garde van de wensgeneeskunde, laat staan die van reality tv. En het onbehagen is niet genoeg. Er moeten argumentatieve handen en voeten aan gegeven kunnen worden.

Gezondheid en uiterlijk

*"Don't worry about losing weight;
you'll*

find it exactly where you lost it."

(Robert Half)

Er is vaak een ingewikkelde relatie tussen gezondheid en uiterlijk. Dat kan een argument zijn voor doktersbetrokkenheid. Sommige

designating individuals as having a number of character defects. Even children as young as 6 years of age describe the silhouette of an obese child as "lazy, dirty, stupid, ugly, liar and cheat" more often than drawings of other body shapes." (WHO, 1998). "Many obese people have an altered body image, viewing their bodies in a negative light and believing that others wish to exclude them from social interaction. The disturbance occurs most often in young women of middle and upper SES, groups in which obesity is less prevalent and persons who have been obese since childhood." (WHO, 1998).

In de woorden van iemand die dat zelf heeft ondervonden: "De stigmatisering van dikke mensen is vreselijk. Niet aangenomen worden omdat een bedrijf je niet representatief genoeg vindt. Hogere premies betalen voor hypotheek en levensverzekeringen omdat ze denken dat je voortijdig zult overlijden. Je moet je verdedigen tegen vooroordelen dat je de hele dag zit te bunkeren en als een zandzak op de bank zit. En dan is er nog dat verwoestende effect op feestjes en recepties. Honderden keren gaan de gesprekken over de lijn. Jij zit daarbij en wordt er als hopeloos geval natuurlijk niet in betrokken. Overhaupt wordt er nooit iets aardigs gezegd over je uiterlijk, want je bent te dik en kunt er dus niet leuk uitzien (...) Wat pijn doet, is dat jij, waar je je ook maar begeeft, de belichaming bent van het kwaad, van de duivel die andere vrouwen met zoveel inzet bestrijden. Je bent hun wandelende nachtmerrie. De meest tactloze personen zeggen ook wel: als ik was zoals jij, zou ik me ophangen." (Aan

kenmerken, bijvoorbeeld ernstig overgewicht hebben gezondheidsrisico's en worden als lelijk beschouwd. Mensen met ernstig overgewicht lopen het risico op allerlei ziekten, zoals hart- en vaatziekten, bepaalde vormen van kanker, enz. De WHO spreekt van een wereldwijde epidemie in en stelt "Obesity should be viewed as a serious medical condition in its own right. It is a disease which can be treated with life-style modification and effective management. Obesity warrants treatment even when co-morbidities are not present." (WHO, 1998). Een magere troost is wel dat de risico's voor dikke vrouwen minder groot zijn dan voor dikke mannen.

Dikke mensen voelen zich soms onprettig, krijgen te maken met allerlei vooroordelen. "There can be little doubt that obesity is highly stigmatized physical state in many industrialized countries, both in terms of the precieved undesirable bodily appearance and in terms of its purported significance in

de Stegge, 1996).

Het nieuwe schoonheidsideaal is weliswaar niet meer een bottig vel over been scharminkeltje of een wiebelig klerenhangertje te zijn, maar een fit gespierd (niet te, natuurlijk) uiterlijk te hebben. Veel mensen doen aan fitness, zowel om zich beter te voelen als om er beter uit te zien. Fit is gezond is mooi. Dergelijke samenhangen tussen uiterlijk en gezondheid zullen ook (zij het niet uitsluitend) tot het domein van de dokter gerekend blijven worden en in de toekomst voor complexe vragen zorgen. Wat is gezond sporten? Op de Europese Sportministers Conferentie zijn de potentiële voordelen van de sport op de gezondheid als volgt beschreven: "Het is bewezen dat regelmatige lichaamsbeweging gepaard gaat met een vermindering van tal van ziektes die het spiersysteem, het metabolisme en het cardiovasculair systeem aantasten, zoals arthritis, osteoporose en breuken, diabetes, zwaarlijvigheid, te hoge bloeddruk, hartziekten en periferische pathologieën" (Begum en Autar, 1996).

Waar ligt de grens tussen eigen verantwoordelijkheid en de verantwoordelijkheid van de samenleving? Gebroken bokseersneuzen weer rechtopperen? Anabole steroïden? Overigens als er natuurlijk een terrein is waarop de commercie zich heeft gestort dan is het wel fitness en het voorkómen of bestrijden van overgewicht. Is dat de gezondheid koesteren of het lijf straffen?

Het hellende vlak

Het argument van het hellende vlak komt altijd ter sprake bij nieuwe technologieën. In dit debat vigeren verschillende hellende vlakken.

Het waar-light-de-grens-hellende vlak: we kunnen ons wel helemaal gaan laten ombouwen, waar ligt de grens? Dat zou inderdaad kunnen en sommige mensen zijn al verslaafd aan esthetische chirurgie. De enige remedie is dat de afweging tussen voordelen en risico's kritisch wordt beoordeeld zowel door aanbieders als door gebruikers. De meeste mensen willen zich helemaal niet totaal laten ombouwen. Ze willen een kenmerk laten veranderen. Maar, zou men kunnen zeggen: nu hebben we het nog over cosmetische chirurgie, over fitness, over crèmes en lotions _ dat zijn kleine problemen - wat te denken over allerlei futuristische mogelijkheden om genetisch in te grijpen? Prefabbeauty. Haute couture voortplanting. Te kiezen of je kinderen groene ogen en rood haar krijgen en minstens 1,80 lang zijn. Een kuiltje in de wang? Had u dat links of rechts willen hebben? Wordt dit hellende vlak dan niet veel dreigender? Dat kan nu nog allemaal niet en volgens de experts ligt het ook niet in de nabije

mers het beste voor zijn kind, ook wat uiterlijk betreft. Zoals je er nu op aangesproken wordt als je je kind geen orthodontische behandeling geeft ("je weet toch wel dat je daar iets aan kunt doen, ontaarde ouder") word je er misschien dan op aangesproken als je een kleine dikke lelijkerd op de wereld zet. Er zullen overtuigende argumenten aangevoerd moeten worden om geen genetische technologie in te zetten. Bijvoorbeeld _ sterk argument - bescherming van de diversiteit. Of het te geringe belang van het uiterlijk. Of het besef van de vluchtigheid van idealen met betrekking tot het uiterlijk waardoor het ideaal van voor de geboorte van je kind, zeg: prototype Madonna, tegen de tijd dat het twintig is weer uit de mode is. Gedacht moet ook aan een onderscheid tussen verschillende kenmerken, bijvoorbeeld tussen het voorkómen van kaalheid (zie De Wert, 1999) en werkelijke `designer children'. Hoe dit te beoordelen zal nauw samenhangen met de volgende versie van het hellende vlak.

Het gebrek aan diversiteit hellende vlak

Een ander hellend vlak is precies dat het-gebrek-aan-diversiteit-hellende vlak: straks is er geen diversiteit meer. Zoals al eerder gezegd is grote aandacht voor de diversiteit van idealen met betrekking tot het uiterlijk van cruciaal belang. Als die er niet is, dan loop je het risico van Barbieïstische uniformiteit. Het bezwaar is dan niet een schoonheidsideaal als zodanig, maar het feit dat er maar één mal is, en dat die mal voor verreweg de meesten niet haalbaar is. In veel science fiction-achtige schrikbeeldmaatschappijen is de

toekomst. Maar de verkoop van eicellen van modellen bewijst dat er kennelijk belangstelling voor is, en de modellen zich ervoor lenen. Het is wel riskant. Eicellen van mooie moeders garanderen geen mooie kinderen. De genetische inbreng van de vader (ook model?) kan tot een geheel ander uiterlijk leiden. Wil je een grote kans op een copie van een mooi persoon, dan verdient het aanbeveling te wachten tot er gekloond kan worden (De Beaufort, 1998).

Uitsluiten dat we een aantal uiterlijke kenmerken in de toekomst met genetische methoden zullen kunnen bewerken, kun je niet. Ook dan zal de ontwikkeling van het wegnemen van afwijkingen (schizis, dwerggroei) verlopen tot het bevorderen van lengte, het mooier maken. Het is waarschijnlijk naïef om te zeggen: welnee, dat gebeurt toch niet. En als je zegt `verbeteren mag', waarom dan niet evengoed langs genetische weg? Iedereen wil im

uniformiteit waaraan men zich niet kan onttrekken, de kern. Je kunt je afvragen of de wal het schip niet zal keren. Als we allemaal hetzelfde mooi zijn, wordt lelijk weer mooi.

""With sophisticated technology we have almost reached te stage where, given the licence to do so and the necessary ethical abandon, we could produce a gene-guaranteed, sex-arranged human being of unmatched perfection, nurturing and trimming it to a pre-determined ideal by any necessary cosmetic surgery. And then, no doubt, maintain its eternal youth by regular injections of animal cells at some hi-tech Swiss clinic."" (Liggett & Liggett, 1989)

Laat dit in ieder geval een ding duidelijk maken, en daar was het mij allemaal om te doen, ethische reflectie over ethiek en uiterlijk is geen luxe maar noodzaak, ook in de toekomst.

"Schoonheid is niet wezenlijk

Zij vergaat heel snel

Blijvend is de lelijkheid

Dus onderhoud haar wel."

(Hans Dorrestijn, 1979)

Literatuur

Beaufort, I. de (1998). *Genendeels hetzelfde. Over het kloneren van mensen*. R.U. Groningen, openbare les, J. Bijtelleerstoel.

Beaufort, I. de, M. Hilhorst, S. Holm (eds)(1996). *In the eye of the beholder. Ethics and medical change of appearance*. Scandinavian University Press, Oslo.

Begum, M. en C. Autar (1996). *Het verband tussen lichamelijkeid, gezondheid en deelname aan de sport*. Scriptie FGG EUR.

Bolt, I.(1999). *Ebony and ivory*. Ongepubliceerde paper project Beauty and the Doctor.

Bordo, S.(1998). *Braveheart, Babe, and the Contemporary body*. in E. Parens (ed.) *Enhancing human traits*. Georgetown Univ. Press Washington

Caroll, L.(1989). *Alice in Wonderland*. Van Goor.

Davis, K.(1996). *De tweede schepping. Over de zin en onzin van de cosmetische chirurgie*. Forum, Amsterdam.

Elliott, C.(1998). *The tyranny of happiness: ethics and cosmetic psychopharmacology*. In E. Parens (ed) *Enhancing human traits*. Georgetown Univ. Press, Washington.

Erasmus, D.(1998). *Lof der zotheid*. H.J.Paris, Amsterdam.

Feinberg, J.(1998). *Harmless Wrongdoing*. Oxford University Press,

Ley, G. de (19...). *Groot Literair Citatenboek*. Loeb uitgevers, Amsterdam.

Laermans, R.(19...). *Individueel vlees*. De Balie.

Laermans, R.(1997). *Schimmenspel. Essays over de hedendaagse onwerkelijkheid*. Van Halewyck, Leuven.

Leprince de Beaumont(1997). *Beauty and the Beast*. In: J. Miller (ed.) *Beauty*. Chronicle Books, San Fransisco.

Liggett, A. en J. Liggett (1989). *The tyranny of beauty*. Victor Gollancz, London.

Miller, J. (ed)(1997). *Beauty*. Chronicle Books, San Francisco.

Morgan, K.P.(1996). *Gender, rites and rights: the biopolitics of beauty and fertility'*. In: C.W. Sumner en J. Boyle. (eds) *Philosophical Perspectives on Bioethics*. University of Toronto Press, Toronto.

Nederlandse Cosmetica Vereniging (1997). *Jaarverslag*.

Parens, E. (ed)(1998). *Enhancing Human traits. Ethical and social implications*. Georgetown University Press, Washington.

Perrot, P. (1987). *Werken aan de schijn. Veranderingen van het vrouwelijk lichaam in de achttiende en negentiende eeuw*. SUN, Nijmegen.

Peiss, K.(1998). *Hope in a jar. The making of America's beauty culture*. Henry Holt and Company, New York.

Rümke, H.C.(1950). *Over afkeer van de eigen neus. Overwegingen over de mens en zijn lichaam en over de grenzen van plastische en cosmetische chirurgie*. Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde, 94: 2654-2664.

Schoots, E.(1999). *Cosmetica voor mannen*. NRC Handelsblad 18 feb.

Stegge, J. aan de (1996). *Maak je niet*

Oxford.

Goodman, T. (ed)(1997). *The Forbes book of business quotations*. Konemann.

Haiken, E.(1997). *Venus Envy. A history of cosmetic surgery*. The Johns Hopkins University Press, Baltimore.

Hilhorst, M.T.(1999). *The right to err irreversibly*. Ongepubliceerde paper project Beauty and the Doctor.

Koninklijke Nederlandse Algemene Kappersorganisatie (1997). Jaarverslag.

dun. *HP/de Tijd* 1 mei.

Vries, L. de (1976). *Ha Dokter, Ho dokter*. De Haan, Haarlem.

Wert, G.W.M.R. de (1999). *Somatic genetic enhancement: the case of baldness*. Ongepubliceerde paper project Beauty and the Doctor.

WHO,(1998). *Obesity, Preventing and managing the global epidemic*. WHO, Geneva.

Wijsbek, H. (1999). *The subjectivity of suffering*. Ongepubliceerde paper project Beauty and the Doctor.

Wilde, O. (1992). *The picture of Dorian Gray*. Wordsworth Classics.

Wolf, N. (1997) *The beauty myth*. In: J. Miller (ed.) *Beauty*. Chronicle Books, San Fransisco.